

3. Η Προϊστορική Ήπειρος

Στη συνέχεια η κα Κοτζαμποπούλου μας ξενάγησε στο Α.Μ.Ι. και συγκεκριμένα στην αίθουσα 1 η οποία είναι αφιερωμένη στην Προϊστορική Ήπειρο.

3.1 Οι Νεάντερταλ

Η Ήπειρος ήταν ένας αρκετά αφιλόξενος τόπος με πολλά βουνά, φαράγγια, λαγκαδιές και δάση, τόπος απόκρημνος και δυσπρόσιτος. Οι άνθρωποι προσπαθώντας να επιβιώσουν στις δύσκολες συνθήκες προχωρούσαν με κάθε τρόπο στην αναζήτηση τροφής και άλλων πόρων διαβίωσης. Το πρώτο είδος που προσπάθησε να προσαρμοστεί ήταν οι Νεάντερταλ στους οποίους η Ήπειρος προσέφερε καταφύγιο πιθανότατα μέχρι την εξαφάνισή τους 40.000 – 30.000 χρόνια πριν. Οι Νεάντερταλ ήταν ένα σκληροτράχηλο και ευπροσάρμοστο είδος, με ρωμαλέα σωματική διάπλαση και μεγάλο εγκέφαλο όχι απαραίτητα κατώτεροι από τους σύγχρονους ανθρώπους. Έβρισκαν καταφύγια σε σπήλαια που τους πρόσφεραν στέγη και προστασία από τα άγρια θηρία και κατασκεύαζαν λίθινα εργαλεία, δόρατα και παγίδες με τα οποία αποκτούσαν τη λεία τους.

3.2 Κυνηγοί – Τροφοσυλλέκτες

Η παλαιολιθική εποχή ήταν πλούσια σε θηράματα από τα οποία τρέφονταν οι άνθρωποι χρησιμοποιώντας οστά και κέρατα ζώων για την κατασκευή εργαλείων και όπλων. Οι άνθρωποι της συγκεκριμένης εποχής ήταν κυνηγοί-τροφοσυλλέκτες, ζούσαν σε σπήλαια και υπαίθριους καταυλισμούς και κυνηγούσαν: μεγαλόσωμα ελάφια με πολύκλινα κέρατα, αρχέγονα εύρωστα βόδια και ατίθασα μικρόσωμα πουλάρια και φοράδες, ενώ πιο σπάνια επέλεγαν αγριόγιδα, ζαρκάδια και αγριόχοιρους. Οι κυνηγοί σκότωναν τις φοράδες με τα πουλάρια τους, εγκλωβίζοντάς τα στους βαλτότοπους γύρω από τη λίμνη. Συνήθως δεν ψάρευαν στη λίμνη αλλά παγίδευαν υδρόβια πτηνά όπως αγριόπαπιες και σκουφοβουτηχτάρες με πλουμιστό φτέρωμα, χρήσιμο για το στολισμό της ενδυμασίας και την κατασκευή εργαλείων.

Θραυσμένα οστά και δόντια θηραμάτων, κατάλοιπα διατροφής κυνηγών και τροφосуλλεκτών από σπήλαια και βραχοσκεπές

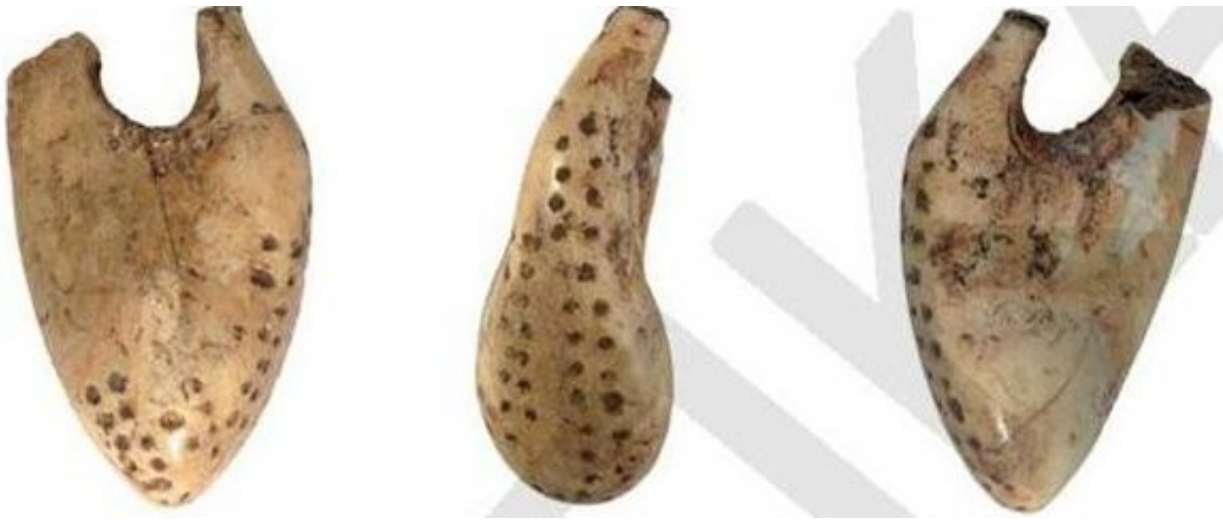
1. Άγριο βόδι (Καστρίτσα)

2. Άγριο άλογο (Καστρίτσα)

Μέχρι πριν από περίπου 16.000 χρόνια ζούσε στην Ήπειρο ένα βραχύσωμο άλογο προσαρμοσμένο στο κλίμα των παγετώνων και το ορεινό ανάγλυφο. Θραύσματα από δόντια και οστά έχουν βρεθεί στο σπήλαιο της Καστρίτσας. Οι άνθρωποι κυνηγούσαν συστηματικά τις φοράδες με τα πουλάρια τους και ίσως αυτή η υπερεντατική εκμετάλλευση να επιτάχυνε την εξαφάνιση αυτού του είδους από την περιοχή.

3. Κόκκινο ελάφι (Καστρίτσα)

Το κόκκινο ελάφι ήταν για χιλετίες το πιο αγαπημένο θήραμα των κυνηγών της παλαιολιθικής εποχής στην Ήπειρο. Ήταν χρήσιμο για το τρυφερό κρέας, το θρεπτικό μεδούλι και το οστεόλιπος. Οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν τα ευθυτενή κόκαλα, τα πολύκλινα κέρατα και τους τένοντες για την κατασκευή όπλων και εργαλείων, το τομάρι για τα ενδύματα και τα υποδήματα και τα δόντια για χάντρες κοσμημάτων και φυλαχτά.

Χάντρα διακοσμημένη από δόντι ερυθρού ελαφιού, Ανώτερη Παλαιολιθική, Σπήλαιο Καστρίτσα

4. Αγριόγιδο και αίγαγρος

5. Κέρατο από αρσενικό κόκκινο ελάφι Χρησιμοποιήθηκε ως πρώτη ύλη για την κατασκευή εργαλείων

Θραυσμένα οστά και δόντια από θηλαστικά, κατάλοιπα διατροφής των ενοίκων της βραχοσκεπής Ασπροχάλικου

1. Δασόβιος ρινόκερος

Στις όχθες του ποταμού Λούρου πριν από 120.000 χρόνια ζούσε ένας δασόβιος ρινόκερος. Απολιθωμένα δόντια βρέθηκαν στη βραχοσκεπή Ασπροχάλικο, όπου έβρισκαν καταφύγιο οι Νεάντερταλ, αλλά κ' άλλα σαρκοφάγα όπως λιοντάρια.

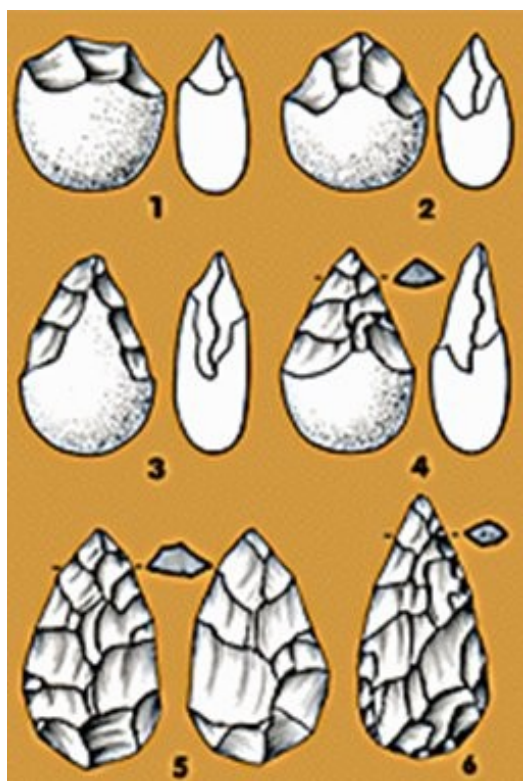
2. άγριο βόδι

3. ελάφια

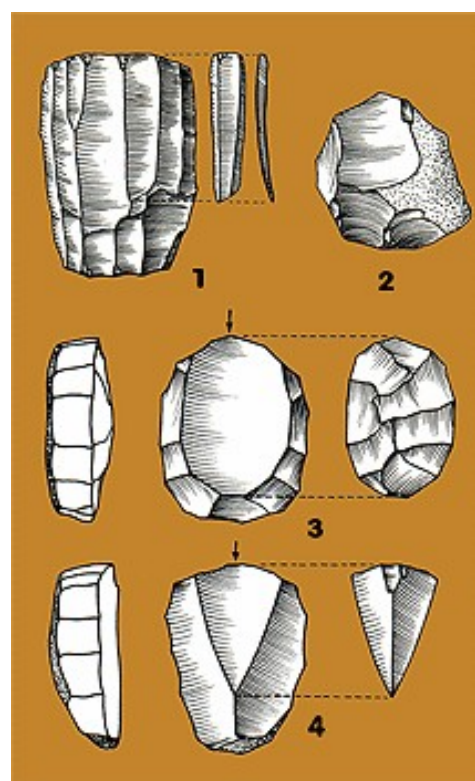
Μέση Παλαιολιθική Περίοδος

4. Τα εργαλεία

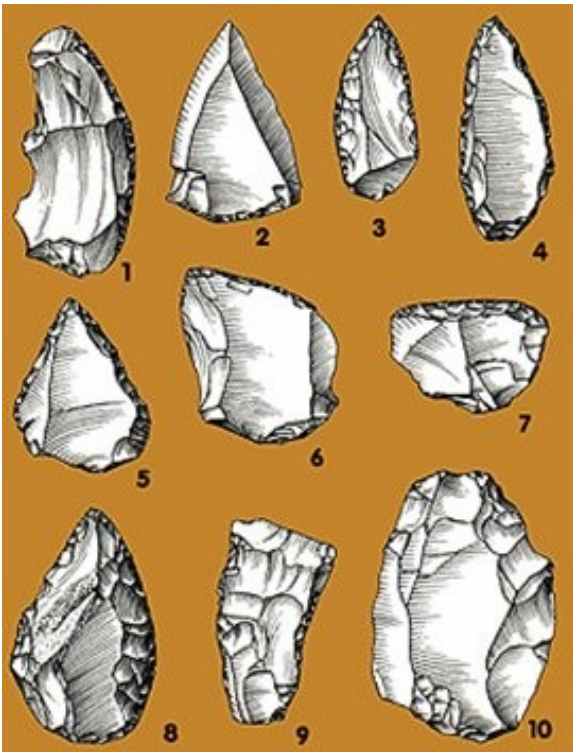
Ανασκαφές που έγιναν στη βραχοσκεπή Ασπροχάλικο και στο σπήλαιο της Καστρίτσας, έδειξαν ότι τα πρώτα υλικά που χρησιμοποίησε ο άνθρωπος περίπου 250.000-13.000 χρόνια πριν ήταν ο χαλαζίας και ο πυριτόλιθος. Στο μεγάλο αυτό διάστημα ο άνθρωπος προσπαθεί να δοκιμάσει, να ελέγξει και να επεξεργαστεί τις πρώτες ύλες. Τα πιο εντυπωσιακά λίθινα εργαλεία είναι τα «αμφίπλευρα» ή χειροπελέκεις και τα χαλκωτά λιάνιστρα. Οι χειροπελέκεις είναι τύπος λίθινου εργαλείου με αμφίπλευρη συμμετρία που αποτελεί τεκμήριο σημαντικής προόδου των νοητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Η απόκρουση γινόταν με πέτρες, κέρατα ή ξύλα που επιλέγονταν ως σφυριά.

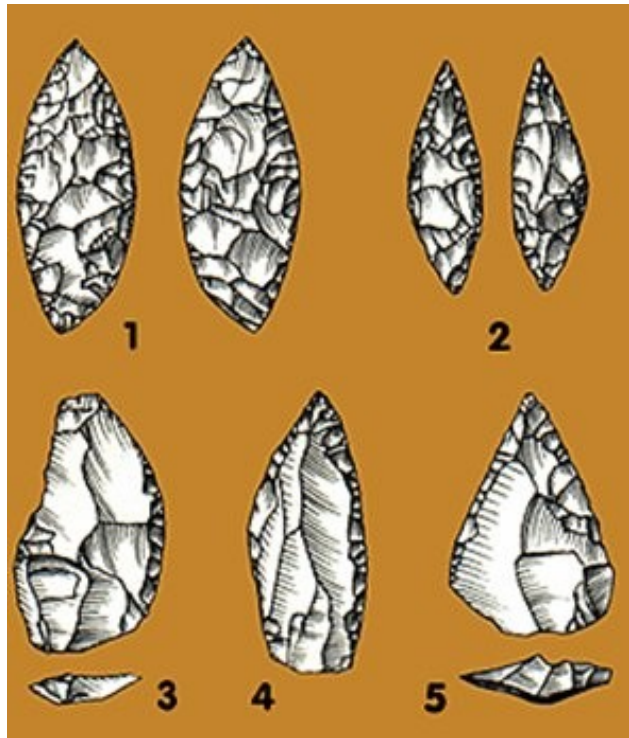
Κατασκευαστική εξέλιξη του πυριτόλιθου σε χειροπέλεκυ με την τεχνική της κρούσης.

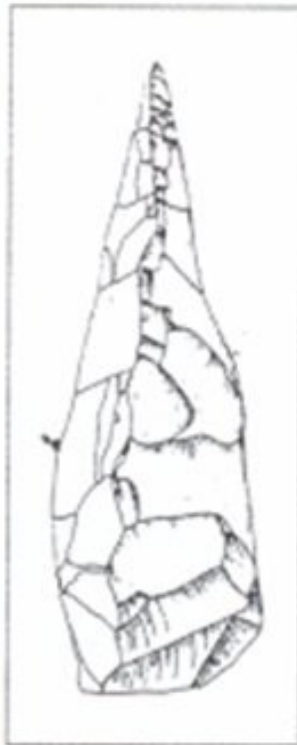
Τεχνική Λεβαλλουά

*Τύποι εργαλείων της Μουστέριας
Πολιτισμικής φάσης 1, 6-9.
ξέστρα 2-5. αιχμές 10. φολίδα*

*Κοκκινόπηλος, Πρέβεζα,
Μουστέρια λιθοτεχνία*

***Μεγάλο αμφίπλευρο από πυριτόλιθο, Κοκκινόπηλος, Πρέβεζα,
Κατώτερη Παλαιολιθική***

Γύρω στα 50.000 χρόνια πριν συναντάμε στην Ήπειρο τη Μουστέρια τεχνολογία. Οι άνθρωποι έφτιαχναν φολίδες δουλεύοντας κυκλικά τους πυρήνες, ελέγχοντας την πέτρα έτσι ώστε να μπορούν να προκαθορίσουν το σχήμα των φολίδων με τη λεγόμενη τεχνική «Levallois».

Πριν 100.000 με 40.000 χρόνια ο άνθρωπος τελειοποιεί τη μέθοδο Λεβαλλουά, κατασκευάζει εργαλεία που αποκτούν τυποποιημένη μορφή, τα οποία χρησιμοποιεί για να επεξεργαστεί δέρματα και ξύλο (ξέστρα, οπείς, εγκοπές) και σύνεργα για το κυνήγι.

Εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι, λάνιστρα, φολίδες, ξέστρα, Κοκκινόπηλος, Καρβουνάρι και Ασπροχάλικο

Πριν 40.000 με 8.000 χρόνια, τελειοποιείται η επεξεργασία του λίθου σε πολύ μεγάλο βαθμό και η συγκεκριμένη εποχή χαρακτηρίζεται από την όλο και μεγαλύτερη εξειδίκευση και τυποποίηση των λίθινων εργαλείων. Επίσης ο άνθρωπος επινοεί διάφορους τρόπους ώστε να επεξεργαστεί τα οστά και τα κέρατα με σκοπό την κατασκευή ειδικών εργαλείων όπως αιχμές, τόξα, καμάκια, βελόνες, αγκίστρια κ.α. Κατασκευάζει ακόμη πιο σύνθετα εργαλεία από λίθινα εξαρτήματα στερεωμένα σε οστέινα ή ξύλινα στελέχη, π.χ. αιχμές ακοντίων που συμπληρώνουν τον λίθινο εξοπλισμό των νομάδων που μετακινούνται πια σε όλο και μεγαλύτερες περιοχές. Τα εργαλεία τους, λεπίδες και μικρολεπίδες προσφέρουν μεγαλύτερο μήκος κόψης και ικανοποιούν τις μεγαλύτερες τεχνικές απαιτήσεις του τρόπου ζωής. Επιπλέον με τα στενόμακρα ξέστρα, τις στέρεες γλυφίδες, τους αιχμηρούς οπείς, κόβουν και επεξεργάζονται δέρματα και πέτρες φτιάχνοντας διάφορα χρηστικά αντικείμενα. Στο τέλος της εποχής των παγετώνων, ο άνθρωπος προσπαθεί να προσαρμοστεί σε μια εποχή κλιματικών και περιβαλλοντικών αλλαγών και γι' αυτό ο εξοπλισμός του περιορίζεται σε διαστάσεις και ποικιλία.

Πρώτες ύλες, λεπίδες, διάφοροι τύποι εργαλείων, αιχμές, γλοφίδες, Κοκκινόπηλος, Καστρίτσα, Ασπροχάλικο

Αιχμές δολοφίων από οστό ή κέρατο. Ανώτερη Παλαιολιθική, Σπήλαιο Καστρίτσας

5. Το Σπήλαιο Περάματος

Στο πλαίσιο του προγράμματος εκτός από το αρχαιολογικό μουσείο Ιωαννίνων επισκεφθήκαμε και το Σπήλαιο Περάματος. Στο Κέντρο προβολής «Άννα Πετροχείλου» μάθαμε πώς δημιουργήθηκαν τα σπήλαια, αλλά και σε ποια έχουν βρεθεί παλαιοντολογικά ευρήματα στον ελλαδικό χώρο. Στο Σπήλαιο Περάματος ηλικίας 1.500.000 χρόνων, έχουν βρεθεί σκελετικά κατάλοιπα, δόντια και οστά, που ανήκαν σε μεγαλόσωμες αρκούδες οι οποίες εξαφανίστηκαν από την Ευρασία πριν από περίπου 200.000 χρόνια.

Σπηλαία άρκτος (Ursus spelaeus)

Κρύσταλλοι Ασβεστίτη, Σπήλαιο Περάματος

Σπήλαιο Περάματος

Κάπου εδώ τελειώνει το ταξίδι μας στη «φύση και στον πολιτισμό». Μέσα από αυτή την εργασία αντλήσαμε πληροφορίες για την παλαιολιθική εποχή όπου γνωρίσαμε στοιχεία της καθημερινότητας των ανθρώπων της εποχής εκείνης, τον τρόπο με τον οποίο επιβίωναν, καθώς και το πλήθος των εργαλείων που χρησιμοποιούσαν.

Μάθαμε επίσης για τα ζώα, «θηράματα», που ζούσαν εκείνη την εποχή, πολλά από τα οποία είτε δεν άντεξαν στο πέρασμα των χρόνων, τις μεταβολές των καιρικών συνθηκών, είτε οι άνθρωποι προκάλεσαν την εξαφάνισή τους.

Τελικά ασχοληθήκαμε στην εργασία μας με την προϊστορική Ήπειρο. Επιλέξαμε ένα θέμα που έχει σχέση με τον τόπο μας, την Ήπειρο, τα Γιάννενα, παρουσιάζοντας μια εποχή σχεδόν άγνωστη για τους περισσότερους από μας, αλλά και με μεγάλο ενδιαφέρον.

Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί πως κατά τις παγετώδεις περιόδους η Ήπειρος ήταν ενωμένη με την Κέρκυρα, αλλά και πώς ήταν άραγε η ζωή του τροφοσυλλέκτη-κυνηγού;

Όπως λέει και η κα Κοτζαμποπούλου: *«Περιστασιακοί κυνηγοί το δίχως άλλο κάπου σε άλλες μεριές του υγροτόπου, θα άφησαν ίχνη της σύντομης διανυκτέρευσής τους. Απομένει στους αρχαιολόγους να τα βρουν.....»*

Βιβλιογραφία:

- 1. Κείμενα και άρθρα της κυρίας Ελένης Κοτζαμποπούλου (Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Ηπειρωτικών Σπουδών**
- 2. Κείμενο του κυρίου Ντάρλα Ανδρέα «Ο ελλαδικός χώρος κατά την παλαιολιθική εποχή»**
- 3. Στοιχεία από το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού**
- 4. Φυλλάδιο του Υπουργείου Πολιτισμού κ' του Τουρισμού**

Φωτογραφίες από την επίσκεψη μας στο Σπήλαιο Ιωαννίνων

